

Anadolu hamam taslarının serüveni

GÖRSELLER: HALUK PERK KOLEKSİYONU

Y

UVARLAK gövdeli, geniş kenarlı ve göbekli hamam tasları, kurnadan veya kazandan su alıp yıkanmak için kullanılmaktadır. Hamam taslarının çapları 18-25 cm arasında değişmektedir. Ülkemizde kullanılan hamam tasları altın, bakır, pirinç, bronz, gümüş ve tombaktan yapılmışlardır. İslâm dîninin isrâfı hoş görmemesinden ve çok değerli olmasından dolayı altın hamam tasına pek az rastlanır, ancak altın görünümü tombak taslar bunların yerine kullanılmıştır. Tasın kenarlarının tırtıklı yapılmasıyla ıslak elle tutulduğunda kayması engellenmektedir. Hamam taslarının diğer taslardan farkı ortalarında çoğunlukla göbek bulunmasıdır. Tasların göbekli olmasının sebebi içine su konulduğunda, göbekte yer alan havadan ötürü tasın suda batmamasıdır; ayrıca bu sâyede tabanda ıslak tası kavramayı kolaylaştıran bir girinti de oluşturulur. Efsâneye göre ortadaki çıkıntı, Anadolu ana tanrıçası Kybele'nin göbeğini temsil etmektedir.

Hamam taslarının göbeksiz düz örnekleri de üretilmiştir. Göbekli formlu olanların bezemeleri göbek etrafında yoğunlaşırken, göbeksiz formluların bezeme kısımları tasın tabanında yoğunlaşmıştır. Tasların süslemeleri de en az tasın kendisi kadar önemlidir. Kabartma resimli, kazıma, ve kakma tekniğiyle yapılmış geometrik, bitki ve manzara desenli olanları vardır.

Süslemeler, Anadolu'nun değişik yörelerinin kendi kültürüne göre çeşitlilik göstermektedir. Örneğin, Erzincan

bölgesi hamam taslarının içinde hareketli balık figürü, geç dönemde İstanbul'da üretilen hamam taslarının üzerinde ünlü târihî binâların resimleri görülebilir.

Göbekli tasların en erken örneğini MÖ VIII-VII. yüzyılda Frig Dönemi'nde görmekteyiz. Bakır alaşımından (bronz) üretilmiş ilk göbekli taslar, bir Anadolu medeniyeti olan Friglerin âdeta markasıdır. Bu dönem göbekli tasların hamamda kullanılıp kullanılmadığını kesin olarak bilmiyoruz. Mevcut örnekler, birer hamam tası olabilecekleri ihtimâlini doğurmakta; ancak bu kap-

lar, sıvı taşıma kabı veya ritüellik içme kapları olarak da kullanılmış olabilir.

Hamam tası olduğu kesin olarak kabul edilebilecek bir numûne, Roma dönemine âit ve o zamanki adı "Patera" olan, saplı tava formunda bir taktır. Pateranın özelliği, sığ ve geniş ağızlı çanak formunda olmasıdır. Bu kabın, dînî törenlerde şarap sunumlarında da kullanıldığı bilinmektedir. Roma döneminde yaygın olarak kullanılan pateralar hakkında incelemelerde bulunan Willers, bu eserlerin MS 1. yüzyılda üretilmeye başladığını söylemektedir.

Koleksiyonumuzda bulunan patera,

Hamam takımı, bronz, patera ve strigilisler, Roma dönemi.

(üst) Bosna hamam taşı, XIX. yüzyıl sonu.

(orta) Erzincan hamam taşı, XX. yüzyıl, hareketli balık figürlü.

(alt) Kastamonu hamam taşı, XIX. yüzyıl sonu.

iki strigilisle birlikte takım olarak bulunmuştur. Strigilisler, vücutta sürülen yağı temizlemek için sporcular tarafından kullanılmaktaydı. Buna göre sporcular strigilisi kullandıktan sonra, patera yardımıyla yıkıyorlardı.

TEMENNİ (DUÂ) YAZILI HAMAM TASLARI

Duâlı hamam ve şifâ taslarının dünya târihi boyunca halk inancında özel bir yeri vardır. Duâlı taslar, kişiyi mânevi anlamda hastalıklardan ve kötülüklerden koruyucu özelliğe sâhiptir. Şifâ taslarında ise belli bir hastalığın iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

Hamam taslarında, kullanana iyi gelmesi için yazı yazılması âdetinin erken dönem örneklerinden birini son Roma döneminde (Bizans) görmekteyiz. Bakır alaşım bakraç formunda tasın üzerinde sonradan nokta bezeme tekniği ile "Sağlıkla kullan bunu hanımefendi, uzun yıllar boyunca." yazısı işlenmiştir. Aynı ibârenin, o dönemin hamam tasları olarak kabul edilen pek çok eşyâda kullanıldığını görmekteyiz.

Bu uygulamanın Osmanlı'da da benzer örneklerine rastlanmaktadır. İstanbul'a özgü Süleymâniye işi iki duâlı bir hamam tasında, "Acab ra'nâ-i pesendide ne hoştur bû hammâm tâsı / Sezâdır hüsniye bâşa çıkârsa bû hammâm tâsı (Bu hamam taşı seçkin parlaklığın eşi benzeri olmayan hoş bir hamam tasıdır. Bu hamam taşı güzel bir biçimde başa taç gibi konmaya layıktır.)" ve "Bu tâs içre koyub mâ'-i kırâl'alatı / Şehâ nûş et bula hayâtın cinânı (Okumanın suyunu bu tasın içine koyup ey şah! Sağlıkla suyu içip hayâtın cennetlerini bul!)" yazıları okunmaktadır.

—HALÜK PERK

KAYNAKÇA

- 1 Ab-ı Hayat Geçmişten Günümüze İstanbul'da Su ve Su Kültürü, İstanbul, 2010.
- 1 Atasoy, S., Geleneksel Bakır Kaplar, Semahat ve Nusret Arsel Koleksiyonu, İstanbul, 2013.
- 1 Bilgi, Ö., Anadolu Dökümün Beşiği, İstanbul, 2004.
- 1 Mahboubian, H., Art of Ancient Iran (Copper and Bronze), The Houshang Mahboubian Family Collection, ABD, 1997.
- 1 Perk, H., Paksoy, İ. G., Duanın Sudaki Gizemi: Şifâ Tasları, İstanbul, 2011.
- 1 Şahin, F., Patara Metal Buluntuları, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- 1 Weber, M., Antik Badekultur, Ch. Beck Verlag, Münih, 1996.
- 1 Yegül, F., Antik Çağda Hamamlar ve Yıkama, çev. Emel Erten, İstanbul, 2006.

Güneydoğu bölgesi hamam tası,
Kalay kaplı bakır, XX. yüzyıl.

İstanbul işi hamam tası,
pirinç, XX. yüzyıl.